

Соболь Оксана Іванівна

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Риб'янець Сергій Анатолійович

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Рівень корупції в Україні загрожує її національній безпеці, стимулює поширення у суспільстві правового нігілізму, зневіри у цінностях права та демократії. Україна на шляху до європейської спільноти здійснює спроби запровадження міжнародних стандартів у запобіганні та боротьбі з проявами корупції. Корупцію як соціальне явище насамперед розуміємо за найтяжчими її формами – корупційними злочинами. Сучасна кримінально-правова політика у сфері боротьби з корупцією має ознаки певної непослідовності. Однією з причин є те, що корупція настільки швидко поширюється й адаптується до змін в різних сферах життєдіяльності суспільства, що законодавець просто не встигає віднаходити ефективні нормативні важелі в кримінально-правовому запобіганні цим явищам. При цьому практика антикорупційної експертизи засвідчує, що законодавець навмисно допускає корупційні технології. Це наводить на думку, що законодавець сам втягується у корупційну діяльність, знижуючи ефективність законодавчої норми у запобіганні корупції.

Основні світові антикорупційні стандарти прописані в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією, Додатковому протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією.

Відповідно до т. 19 Конституції України органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI, який набрав чинності 1 липня 2011 р., (втратив чинність) на той час став одним з кроків на шляху до наближення України до міжнародних стандартів боротьби з корупцією. Також були прийняті і є чинними зараз: Закон України «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія)» на 2014 – 2017 роки, Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015 – 2017 роки. 14 жовтня 2014 року був прийнятий Закон України «Про запобігання корупції».

Відповідно до ст. 1 даного Закону, корупційне правопорушення - діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Разом з тим, віднесення певного злочину до корупційного визначає пряма вказівка в примітці до ст. 45 КК України. Так, корупційними злочинами є злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України [2]. Разом з тим, злочин, передбачений ст. 366-1 КК: подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції» або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації, є за змістом корупційним, але не віднесений до таких. Також сумнівним є підхід по невизнанню законодавцем корупційними і деяких інших злочинів, а саме: статтями 189 і 206-2 КК, якщо їх вчинено службовою особою з використанням службового становища, а також статтями КК, де службова особа є спеціальним суб'єктом простого чи кваліфікованого складу (статті 132, 137, 145, 148 КК України та інших), – якщо їх вчинено з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб.

Одночасно науковці вказують на недоречність віднесення до корупційних злочинів, передбачених ст. 320 КК, навіть якщо їх вчинено шляхом зловживання службовим становищем, а також діянь, передбачених ст. 210 КК. Зокрема, у ст. 320 передбачено діяння, ставлення до якого може бути умисним, а ставлення до його наслідків – виключно необережним. Йдеться про порушення певних правил. Саме по собі порушення таких правил не є корупційним діянням. Лише в ч. 2 ст. 320 КК згадується про ті самі дії, якщо вони спричинили нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів у великих розмірах, або призвели, зокрема, до заволодіння ними шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Проте, у цьому випадку наслідки у вигляді заволодіння певними предметами шляхом зловживання третьою особою (службовою особою) своїм службовим становищем не охоплюються умислом особи, винної в порушенні відповідних правил. Інакше б вона несла відповідальність за таке заволодіння за статтями 308 або 312 КК як співучасник. Що ж до ст. 210, то в ній передбачена відповідальність за використання службовою особою свого службового становища, поєднане із вчиненням таких діянь, як: нецільове використання бюджетних коштів; здійснення видатків бюджету без установлених бюджетних призначень; надання кредитів з бюджету без установлених бюджетних призначень; здійснення видатків бюджету з їх перевищенням, – у двох останніх випадках усупереч Бюджетному Кодексу чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік. Проте, у ст. 210 КК неправомірна вигода не згадана ні як предмет чи засіб, ні як мета діяння. Тому злочини, передбачені статтями 320 і 210 КК, не є корупційними злочинами у строгому смислі слова, і згадку про ці статті із примітки до ст. 45 КК слід виключити [3, с. 18-19].

Значення поняття корупційного злочину важко переоцінити. Віднесення законодавцем певного діяння до переліку корупційних злочинів має серйозні кримінально-правові наслідки. Так, вчинення корупційного злочину є перешкодою для звільнення від кримінальної відповідальності, перешкодою для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, для окремих видів звільнення від покарання та його відбування, для зняття судимості, вчинення окремих корупційних злочинів є підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

Підчас коментування форм корупції, за які передбачена кримінальна відповідальність, виникає складність розмежування понять корупційного злочину та корупційного правопорушення, адже єдиною підставою настання кримінальної відповідальності є вчинення особою злочину, передбаченого Особливою частиною КК України. Також потрібно розрізнити між собою поняття корупційне правопорушення і правопорушення, пов'язане з корупцією. Специфічними ознаками правопорушення, пов'язаного з корупцією, є те, що: 1) воно не містить ознак корупції; 2) воно порушує встановлені Законом «Про запобігання корупції» (але не іншим законом) вимоги, заборони та обмеження; 3) воно вчинене особою, зазначеною в ст. 3 вищезгаданого Закону; 4) за нього законом встановлено юридичну відповідальність певного виду – кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову. Наведеним ознакам відповідають певні адміністративні правопорушення, передбачені КУпАП [3, с. 16].

Таким чином в результаті непослідовної кримінально-правової політики у сфері боротьби з корупцією в правозастосування виникла ситуація, коли поняття корупційне правопорушення має значення для застосування Закону «Про запобігання корупції», а поняття корупційний злочин – для застосування КК України. Якщо ці поняття зустрічаються в інших законах (зокрема у КПК України), то, аби не створювати колізії, їх треба розуміти так, як вони визначені, відповідно, у цьому Законі й у КК. Перелік корупційних злочинів, наведений у примітці до ст. 45 КК, як показано вище, є неточним і неповним.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 20.02.2020).

2. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.02.2020).

3. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : ФОП Москаленко О.М., 2017, 242 с.